

CROATICA CHRISTIANA PERIODICA

ČASOPIS INSTITUTA ZA CRKVENU POVIJEST
KATOLIČKOG BOGOSLOVNOG FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

God. XXIV

Zagreb 2000.

Broj 46

rasprave i prilozi

UDK 949.75(093) Dukljanin
Izvorni znanstveni članak

LIBER METHODIUS I PITANJE VRELA DEVETE GLAVE LJETOPISA POPA DUKLJANINA

Lujo MARGETIĆ, Rijeka

U diskusiji s tezama L. Steindorffa autor dokazuje da je podatak o Liber Sclavorum, qui dicitur Methodius, naveden u Ljetopisu Popa Dukljanina, preuzet iz Žitja Metoda, gdje se spominje nomokanon, tj. zakonu pravilo i da su podaci glave devete Ljetopisa preuzeti iz slavenskih, grčkih i latinskih, a ne isključivo iz zapadnih vrela.

Nadalje, autor dokazuje da organizacija Svetopukove države u Ljetopisu odražava političku situaciju u razdoblju od 1165. do 1180., kada su Hrvatska sa Splitom, Dalmacija, Duklja i Arbanija bile u sklopu istoga bizantskog dukata, i da neka imena iz Ljetopisa podsjećaju na vrijeme Petra Krešimira IV., kada je nazočnost hrvatskih četa u Duklji vrelima posvjedočena.

I.

U devetoj glavi svoga Ljetopisa, pisanog između 1171. i 1177. godine,¹ Pop Dukljanin² opisuje, uz ostalo, kako je presveti Konstantin bio preveo Bibliju s grčkog na slavenski i Slavenima »uredio misu na grčki način«. Primivši poziv od pape Stjepana, nastavlja Ljetopis, Konstantin je prolazeći kroz kraljevstvo Svetopuka³ pokrstio kralja i narod i, došavši u Rim, papa mu je pri ulasku u samostan dao ime Ćiril.

¹ O tome podrobnije L. MARGETIĆ, »Poruka i datacija tzv. Ljetopisa Popa Dukljanina«, *Croatica christiana periodica*, god. XXII., br. 41, 1998., 1–30.

² Služimo se latinskim tekstom prema F. ŠIŠIĆ, *Letopis popa Dukljanina*, Beograd, 1928., 292–416 i V. MOŠIN, *Ljetopis Popa Dukljanina*, Zagreb, 1950., 39–105. Koristili smo se ujedno i napomenama S. MIJUŠKOVIĆA, *Ljetopis Popa Dukljanina*, Titograd, 1967., te tamo objavljenim fotografijama najstarijega sačuvanog rukopisa Vat. 6958, na str. 123–169.

³ Ime moravskog vladara sastavljač *Ljetopisa* piše na razne načine (Sfetopelek, Sphetopelek, Suetopelek) a u drugim je vrelima to ime zapisano vrlo raznoliko. U ovome radu rabimo ime Svetopuk, osim u citatima.

Svetopuk je, nastavlja Ljetopis, radi organiziranja svoje države zamolio papu i bizantskog cara da mu jave nekadašnje granice pojedinih provincija. Dolaze papini i nakon toga carski legati pa je, pošto se osam dana raspravljalo o crkvenim i četiri dana o svjetovnim stvarima papin legat Honorije zajedno s nazočnim kardinalima i biskupima, okrunio Svetopuka »na način rimskih kraljeva«. U skladu s ispravama, dobivenim od pape i cara, kralj je razdijelio svoju državu na četiri pokrajine, i to dvije u Primorju: Bijelu i Crvenu Hrvatsku, a dvije u Zagorju: Bosnu i Rašu. U svakoj od pokrajina postavio je »bana, tj. vojvodu« i njima podložne »župane, tj. knezove« te satnike i odredio njihove kompetencije. Ljetopis navodi:

Multas leges et bonos mores instituit, quod qui velit agnoscere, librum Sclavorum, qui dicitur Methodius legat, ubi reperiet qualia bona instituit rex benignissimus.

(Mnoge je zakone i dobre običaje ustanovio, koje onaj koji ih želi upoznati neka čita u slavenskoj knjizi, nazvanoj Methodius. Tamo će pronaći kakve je sve dobre stvari uredio prebLAGI kralj) i nastavlja kako su se, pošto je sve to obavljeno (*itaque perfectis omnibus*) papini i carevi legati vratili kući, a banovi, župani i satnici krenuli u dodijeljene im oblasti.

Što je *Liber Sclavorum, qui dicitur Methodius*? Do Šišićeve knjige iz 1928. godine⁴ autori su iznosili razne prijedloge, od kojih ovdje vrijedi istaknuti samo najvažnije: to je zbornik starohrvatskih zakona o teritorijalnom i državnom uređenju (Jelić, 1909.);⁵ zbirka raznih spisa i dokumenata, koji se odnose na pokrajine i njihove međe (V. Klaić, 1925.);⁶ Metodov prijevod na staroslavenski Nomokanona Johanesa Antiohijskog (Kostrenčić, 1925.).⁷ Upućujemo na Šišićev prikaz tih i drugih starijih prijedloga rješenja.⁸

Šišić je vijest o *Liber Sclavorum qui dicitur Methodius* smatrao kasnijim pripisom ili glosom nepoznatog prepisivača-glosatora i to dokazivao time što taj tekst prekida logičku vezu između prethodnog teksta i onoga koji tu glosu slijedi i time što je sadržaj te glose posve neobičan: ne postoji riječ *methodius*, a usto do 1100. godine u nas nije bilo nijednog svjetovnog zapisa, a kamo li čitava knjiga. Autor glose imao je na umu podatke iz *Žitja Metoda* i na osnovi njih stvorio tekst o navodnoj slavenskoj knjizi zvanoj *Methodius*. Tako Šišić.

Ali, odmah po objavljivanju Šišićeve knjige Radojčić⁹ je upozorio da je argument o navodnom prekidu logičke veze nategnut i da nema razloga uvoditi nekog kasnijeg interpolatora. Drugim riječima, Radojčić je prihvatio osnovnu Šišićevu tezu da je *Liber Sclavorum* plod vrlo slobodnog unošenja podataka, do kojih je pisac Ljetopisa došao kombiniranjem vijesti iz raznih vrela, i da to ne ovlašćuje tvrditi da bi u našim krajevima stvarno postojao neki zbornik zakona pa makar i u obliku prijevoda nekog nomokanona.

⁴ Vidi bilj. 3.

⁵ L. JELIĆ, »Duvanjski sabor«, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, Nova serija sv. X., Zagreb, 1909., 135–145, ovdje 136.

⁶ V. KLAJĆ, »Narodni sabor i krunisanje kralja na Duvanjskom polju«, *Zbornik Matice hrvatske o tisućitoj godišnjici Hrvatskog kraljevstva*, Zagreb, 1925., 3–18.

⁷ M. KOSTRENČIĆ, *Nacrt historije hrvatske države i hrvatskog prava*, Zagreb, 1956.

⁸ ŠIŠIĆ (bilj. 2), 126–136.

⁹ N. RADOJČIĆ, »Šišić F., Letopis Popa Dukljanina«, *Slavia VIII.*, 1929., 174.

I Solovjev,¹⁰ kao i mnogi drugi nakon njega, ne prihvaća Šišićevu tezu o kasnijoj glosi, ali dopušta kako nije nemoguće da su »možda pri kraju rukopisa Metodijeva Nomokanona bili dodati i neki mesni zakoni, stvoreni na saboru«, ali upozorava kako je vijest Ljetopisa o *Liber Sclavorum* »dosta maglovita i sporna« da bi se n a o s n o v i n j e moglo naslućivati postojanje takve knjige zakona.

Ipak, Mošin je uočio da se u devetoj glavi Ljetopisa spominju kardinal Honorije, carski legati Lav i Ivan, koji nisu spomenuti u *Žitjima* slavenskih apostola i još poneki podaci pa da bi se podrijetlo tih podataka m o ž d a moglo tražiti u »t a j a n s t v e n o m Metodusu«, koji bi »m o g a o biti b i l o pravni spomenik (Metodijev Nomokanon s dodatkom nekih odredaba) b i l o književno djelo«.¹¹ Mošin očito iznosi svoje mišljenje bez ikakva žara i s toliko ograda, da se njegova hipoteza jedva može prihvatiti kao iole uvjerljiv prijedlog.

Nakon Mošina pitanje je ozbiljno proučavao tek Steindorff.¹² I on smatra zakon pod imenom *Methodius* fikcijom, ali, za razliku od Šišića, tu vijest ne drži kasnijom glosom, već, nasuprot tomu, podatkom koji je sastavljač Ljetopisa našao u svojem predlošku zapadnoga podrijetla, i to vjerojatno nekoga teksta b l i s k o g legendi *Tempore Michaelis*, tj. tzv. *Legenda Moravica*. Ipak, pozivanje na p r e t p o s t a v l j e n o djelo nije baš najsretniji pristup rješenju problema. Navodno bi u tom predlošku »Metod bio spomenut sigurno u tekstu, a vjerojatno i u natpisu«.¹³ Nije li metodološki ispravnije i ujedno najjednostavnije tražiti predložak u *Žitju* Metoda, u kojem se navodi da je Metod preveo nomokanon, tj. »zakonu pravilo«.¹⁴ Taj tekst *Žitja* svakako mnogo više sugerira na izvor Ljetopisa od *Legenda Moravica*, gdje se i po Steindorffovim riječima samo »opisuje Metodov rad na uspostavljanju zakonitosti u kršćanskom smislu kod Slavena, pokrštenih od Konstantina«.¹⁵ Naglašavamo da je posve drugo pitanje je li u našim krajevima bio u uporabi neki prijevod nomokanona, ali dokazivanje postojanja takvog prijevoda ne može se temeljiti na podacima iz Ljetopisa.

II.

Steindorff dokazuje da su podaci iz devete glave Ljetopisa preuzeti isključivo¹⁶ iz zapadnih, a nikako na osnovi slavenskih vrela, npr. *Žitja* Konstantina i Metoda. Kako je Ljetopis pisan u drugoj polovici 12. stoljeća u obzir bi dolazila samo ranija zapadna vrela, i to pričanje »Kristijana« u *Legenda Christiani*, koja je »nastala krajem 10. stoljeća«, i druga redakcija djela *Translatio Clementis* (tzv. Italska legenda). Po Steindorffu ta dva vrela u

¹⁰ A. SOLOVJEV, *Predavanja iz istorije slovenskih prava*, Beograd, 1939.

¹¹ MOŠIN (bilj. 2), 32.

¹² L. STEINDORFF, »'Liber Methodius', Überlegungen zur kyrilo-methodianischen Tradition beim Priester von Dioclea«, *Mitteilungen des bulgarischen Forschungsinstitutes in Österreich*, Nr. 1/VIII/1986 [1987], 157–172.

¹³ STEINDORFF (bilj. 12), 166.

¹⁴ *Žitje* Metoda, XV., 5.

¹⁵ STEINDORFF (bilj. 12), 167.

¹⁶ STEINDORFF (bilj. 12), 164: *ausschliesslich*.

sačuvanom obliku nisu poslužila kao predložak Ljetopisu, nego tek u ranijem nesačuvanom obliku.¹⁷

Što se tiče predloška »Kristijanu«, on bi po Steindorffu sadržavao vijesti o Konstantinovu potpunom prijevodu Biblije i o krštenju Bugara. Ali to naslućivanje nije ni najmanje sigurno. Sam je Steindorff¹⁸ upozorio npr. na Havlikovo stajalište, izneseno u radu iz 1976., po kojem je bilo upravo obratno: »dalmatinski« predložak, po kojem je radio sastavljač Ljetopisa, utjecao je na češku tradiciju. U literaturi postoji, kao što je poznato, živahni spor oko toga kada je »Kristijan« napisan, a kada prerađen. Nama se čini da podatak o potpunom prijevodu evanđelja, spomenut u Italskoj legendi,¹⁹ zadovoljavajuće pokriva izvješće Ljetopisa. Što se pak tiče vijesti o Konstantinovu pokrštavanju Bugara, nije li *Vita Clementis Bulgarici*,²⁰ pisana na grčkom na prijelazu 11. i 12. stoljeća, mogla potaknuti sastavljača Ljetopisa na njegovu tvrdnju? U toj *Vita Clementis* govori se o »bugarskoj zemlji«, o »slavenskom odnosno bugarskom narodu« i o Konstantinovu prijevodu »božanskog pisma iz grčkog na bugarski jezik«. Sastavljač Ljetopisa mogao je na osnovi tog teksta lako doći na misao da je Konstantin pokrstio Bugare, pogotovu ako uzmemo u obzir njegovu poznatu sklonost da sa svojim predlošcima vrlo slobodno postupaju.

Ista je stvar i s tezom da bi sastavljač Ljetopisa imao pred sobom p r e r a đ e n u Italsku legendu. Po Steindorffu bi ta prerađena Italska legenda sadržavala izmjenu imena Rastislava u Svetopuk (kao što se ona nalazi u njezinom Praškom rukopisu). Usto, u toj bi prerađenoj Italskoj legendi bila zamijenjena imena papa Hadrijana I. i Nikole II. s imenom Stjepan, jer je sastavljač predloška mogao znati o odnosima Svetopuka i Stjepana. Steindorff je time, doduše, izbjegao neusklađenost Italske legende s Ljetopisom (jer je u Vatikanskom rukopisu ostalo ime Rastislava) i neusklađenost s Praškim rukopisom (jer su u njemu zadržana imena Hadrijana i Nikole). Ali, time je uveo nedokazanu hipotezu postojanja takve verzije Italske legende, koja ne odgovara nijednom od njezinih sačuvanih rukopisa. Ne djeluje uvjerljivo teza da je postojao neki raniji rukopis Italske legende, u kojem bi bio spomenut papa Stjepan, i da bi taj podatak s novijim verzijama nestao, a usto ostaju i dalje neriješeni neki teški problemi. Npr. kako je Ljetopis saznao za ime Konstantinova oca Lava, koje je sačuvano samo u staroslavenskim tekstovima? Steindorff to rješava vrlo smjelom konstrukcijom: u uvodu druge redakcije Italske legende stoji da je njezin sastavljač Lav, biskup Ostije i Velletrija pa bi sastavljač Ljetopisa pročitao ime i onda ga prenio na Konstantinova oca i pritom – s l u č a j n o (!) – uzeo upravo ono ime koje se nalazi u staroslavenskom tekstu. Ovakva konstrukcija koja povezuje dvije nedokazane hipoteze uz pripomoć s l u č a j a ne može se smatrati uvjerljivom. Nije li ipak neusporedivo uvjerljivija »klasična« teza, po kojoj je autor Ljetopisa imao pred sobom *Žitja*, u kojima je mogao pročitati da se otac slavenske braće zvao Lav?²¹

¹⁷ STEINDORFF (bilj. 12), nav. mj.

¹⁸ STEINDORFF (bilj. 12), 161–162.

¹⁹ F. GRIVEC – F. TOMŠIĆ, »Constantinus et Methopdius Thessalonicenses«, *Fontes* (dalje: *Fontes*), *Radovi Staroslavenskog instituta*, knjiga 4., Zagreb, 1960., *Legenda Italica*, 62: *evangelium (...) translatum*.

²⁰ *Fontes*, 77–78.

²¹ »Vita Constantini« (= VC), II., 1; *Fontes*, 170.

Međutim, ipak smo uvjereni da je sastavljač Ljetopisa svakako koristio i Italsku legendu. To se vidi u prvom redu po vijesti iz Ljetopisa, po kojoj je papa prigodom Konstantinova ulaska u samostan dopustio Konstantinu da uzme ime Ćiril (*cui nomen postea Kyrillus a papa Stephano i m p o s i t u m est*), što je očito na slobodan način preuzeto iz Italske legende (*ex concessione summi pontificis i m p o s u i t sibi nomen Cyrillus*).²²

Nedvojbeno je Italska legenda vrlo važno i razmjerno pouzdano vrelo za poznavanje povijesti slavenskih apostola. Ali, bilo bi pogrešno smatrati je »zapadnim« u opreci prema »istočnim« vrelima. O nekoj opreci nema ni govora. Kada Italska legenda javlja da su kazarski legati zamolili »vrhovnoga i katoličkog cara« (*summum et catholicum imperatorem*) da im pomogne u vjerskim pitanjima, onda se ta sintagma treba bez daljnjega svesti na neko bizantsko vrelo. Uostalom, mnoge sličnosti *Žitja* s Italskom legendom toliko su upadljive, da se one mogu zadovoljavajuće objasniti samo tako da je u Rimu bila poznata neka pisana verzija života slavenskih apostola. Grivec je to uvjerljivo objasnio pretpostavkom da je u Rimu postojala latinska ili grčka verzija života Konstantina-Ćirila i Metoda.²³ Grivec prihvaća naslućivanje Tunickoga, Voronova i Miklošića da je postojao na grčkom pisani temeljni tekst životopisa slavenskih apostola, a da su *Žitja* taj tekst dijelom proširila, a dijelom izmijenila. S druge strane, taj je grčki tekst poslužio za sastavljanje prve redakcije Italske legende još u doba pape Ivana VIII. a onda ga je početkom 11. stoljeća ponovno redigirao ostijski biskup Lav, služeći se također i nekim staroslavenskim tekstom (*ex Sclavorum litteris*).²⁴

Zbog toga smatramo da su vrela pisana na latinskom na Zapadu svojim sadržajem toliko usko povezana s grčkim i slavenskim vrelima, da se problem mora ograničiti samo na pitanje: Treba li neke specifične sličnosti i razlike čeških vrela u odnosu na Ljetopis tumačiti utjecajem Ljetopisa na češka vrela ili obratno?

Ukratko, naše je mišljenje da je sastavljač Ljetopisa imao pred sobom *Žitja* slavenskih apostola (odatle poznavanje imena Konstantinova oca), latinski pisanu Italsku legendu (papina dozvola da Konstantin preuzme ime Ćiril) i možda grčki pisanu *Vita Clementis* (pokrštenje Bugara).

Međutim, odakle je (i zašto) sastavljač Ljetopisa uzeo imena pape Stjepana, papina legata Honorija i carskih legata Lava i Ivana?

Dakako, najvažnije je pitanje vrela za neobično pojavljivanje pape Stjepana, kojeg nema u grčkim, slavenskim i latinskim vrelima. Kao što smo već napomenuli, ne čini nam se uvjerljivom Steindorffova hipoteza da je u Ljetopis Stjepanovo ime ušlo iz nekog nesačuvanoga latinskog vrela. Razumno je pretpostaviti da je Stjepanovo ime ušlo u Ljetopis na osnovi kombinacije onoga istog autora koji je u tekst unio i imena Honorija, Lava i Ivana – a to je očito ipak sam sastavljač Ljetopisa, koji je na bezbroj mjesta u tekstu dokazao da mu ne nedostaje mašte i kombinatorike. Posebno čudi zašto je uopće sastavljaču Ljetopisa palo na pamet da mijenja imena papa Nikole i Hadrijana, kad ih je bez teškoća mogao

²² *Fontes*, 63.

²³ *Fontes*, 36.

²⁴ *Fontes*, 46, 48.

preuzeti bilo iz *Žitja*²⁵ bilo iz grčke *Vita Clementis Bulgarici*²⁶ bilo iz Italske legende.²⁷ Da je riječ o svjesnom mijenjanju imena vidi se i po tome što se ime pape Stjepana pojavljuje čak četiri puta.

Što je, dakle, imao na umu sastavljač Ljetopisa kad je namjerno uveo u svoj tekst ime pape Stjepana (a i ostala upravo spomenuta imena)? Nužno je krenuti tragom poruke koju sastavljač Ljetopisa upućuje čitateljima.

Već se u literaturi odavno zapazilo kako se osnovna misao Ljetopisa sastoji u želji da se dokaže prastaro pravo Bara na nadbiskupiju.

Ali, to je samo jedan od čimbenika poruke. Ljetopis je sastavljen, uz ostalo, s naglašeno probizantskim stajalištem. Glavni razlog tome leži u okolnosti da je u doba pisanja Ljetopisa Duklja s Dalmacijom i Hrvatskom bila povezana u jedan bizantski dukat, koji je postojao od 1165. do 1180. godine.²⁸ To je još 1978. uspješno dokazao Ferluga²⁹ i pritom upozorio na važnu bilješku iz Par. gr. 1564, f. 18, koja je doduše bila objavljena već 1708., ali čiju je važnost valorizirao tek Schreiner 1971.³⁰ U toj se bilješci o bizantskom upravitelju Dalmacije, Konstantinu Duki, uz ostalo, kaže: »(...) nakon što je bio imenovan duksom i namjesnikom (αρχηγov) cijele Duklje, Dalmacije, Hrvatske, Arbanije i Splita (itd.)«. Uostalom, u izvorno sačuvanoj ispravi iz 1166. tadašnji upravitelj Izanacije nazvan je *dux Dalmacie atque Dioclie*.³¹ Kada se, dakle, u ispravi iz 1171. govori da Konstantin Duka vlada *in toto regno Dalmacie et Croacie*, onda se time misli i na Duklju i Albaniju. Pritom naglasak na *totum* (!) očito upućuje na bizantske pretenzije i na onaj dio Dalmacije koji je bio u mletačkoj vlasti (i u prvom redu na Zadar).³²

Sve se to dobro poklapa s opisom Svetopukove države u Ljetopisu. Ta država obuhvaća Bijelu (Primorje od Vinodola prema jugu) i Crvenu (Duklju) Hrvatsku.

Okolnost da Ljetopis (ne samo u devetoj glavi) uporno ignorira Mletke odraz je antimletačke politike Manoila Komnena nakon 1171., koja je došla do izražaja i u Ljetopisu.

Mislimo da sve to upućuje na namjeru sastavljača Ljetopisa da dokaže povijesni temelj bizantske vlasti u Dalmaciji, koji bi ujedno i opravdao postojanje barske (a ne dubrovačke) nadbiskupije.

A je li sastavljač Ljetopisa mogao pronaći neko ranije razdoblje u kojem su Dalmacija, Hrvatska i Duklja bile na neki način povezane? Podaci iz toga razdoblja mogli su onda lako poslužiti maštovitom sastavljaču da njihovim kombiniranjem s prerađenim i sažetim

²⁵ VC XVII, 2; *Vita Methodii*, VI, 1; VIII, 3.

²⁶ *Fontes*, 78. Spomenut samo Hadrijan!

²⁷ *Fontes*, 62.

²⁸ Ovo izvodimo iz vijesti bizantskih pisaca Honijata i Cinama (podrobnosti u MARGETIĆ bilj. 1, 14–16) i isprava (podrobnosti u MARGETIĆ, bilj. 1, 21).

²⁹ J. FERLUGA, *L'amministrazione bizantina in Dalmazia*, Venezia, 1978., 269.

³⁰ P. SCHREINER, »Der Dux von Dalmatien und die Belagerung Anconas im Jahre 1173«, *Byzantion* LXI, 1971., 285–311.

³¹ *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* (Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = CD), II, 102, br. 98.

³² Podrobnije u MARGETIĆ (bilj. 1), 20–22.

podacima iz vrela o slavenskoj braći iskuje priču o nekadašnjem velikom kraljevstvu u Dalmaciji, Hrvatskoj i Duklji koje je priznavalo bizantsku vlast.

Kao što danas znamo, bizantski pisci Skiličin Nastavljač i Nicefor Brijenije javljaju za razliku neposredno nakon 1070. da se hrvatske čete nalaze u Duklji.³³ Može se pretpostaviti da je o toj nazočnosti Hrvata u Duklji znao i sastavljač Ljetopisa. To se ne može a limine odbaciti, pogotovu poznavajući njegovu načitanost. A upravo u to doba nalazimo u nekim ispravama imena Lava i Ivana, i to Lava kao »carskog protospatarija i katapana sjeverozapadne Dalmacije«³⁴ i Ivana spatarokandidata predstavnika Zadra, u ispravi iz 1077. (u kojoj mletački dužd ima titulu »carskog protoproedra«.³⁵ Ako je sastavljač Ljetopisa poznavao te isprave, onda ih je on mogao uporabiti za imena carskih legata, to više što je iz njih vidljivo da hrvatski kralj Petar Krešimir priznaje bizantski suverenitet, a da i mletački dužd ima uglednu bizantsku titulu.

Podudarnost imena Lava i Ivana i činjenice da su hrvatske čete bile u to doba u Duklji, stvaraju mogućnost da je te okolnosti znao i uporabio sastavljač Ljetopisa kako bi iskucao svoju priču o saboru »in planitie Dalmae«, na kojem bi, navodno, bila organizirana Svetopukova država uz punu podršku pape i cara. Ta se mogućnost možda približava nekoj vjerojatnosti, ako uzmemo u obzir namjerno, svjesno i opetovano uvođenje u priču pape Stjepana, kojim se sastavljač Ljetopisa sigurno ne bez razloga distancira od imena pape Nikole i Hadrijana, poznatih iz vrela o Ćirilu i Metodu. Možda bi se i ime Stjepana moglo uklopiti u ovakav način razmišljanja sastavljača Ljetopisa, jer je papa Stjepan X. (IX.) bio izabran 2. kolovoza 1057., posvećen idućeg dana i ubrzo umro (23. rujna 1058.), dakle, upravljao Crkvom upravo u vrijeme Petra Krešimira IV. Zanimljivo je da je približno u to vrijeme u Bizantu vladao Mihajlo VI. *Stratiotikos* (22. kolovoza 1056. do 31. kolovoza 1057.). Ime cara Mihajla spominje se i u Ljetopisu samo jedanput. Njegovo ime nije, doduše, vremenski ovdje posve dobro povezano, ali ono to nije ni u vezi s povijesnim događajima oko slavenske braće jer je Mihajlo III. živio »malo prerano« (ubijen je 23. rujna 867.).

Koincidencija izvješća u Ljetopisu s hrvatskom nazočnošću u Duklji u doba Petra Krešimira, s istodobnim imenima uglednika Lava i Ivana, koji imaju visoke bizantske titule, mogla bi biti slučajna pa se ne može tvrditi niti da je riječ o većoj vjerojatnosti, ali u diskusiji o vrelima Ljetopisa ne smije se zanemariti ni ove neobične koincidencije to više što je sastavljač Ljetopisa vrlo pažljivo probirao svoja vrela i sofisticirano ih kombinirao.

Naglašavamo kako ne vjerujemo da bi sastavljač Ljetopisa pomišljao bilo na Petra Krešimira IV. kao na vladara pod kojim se održao sabor »in planitie Dalmae« bilo na bilo kojeg drugoga hrvatskog vladara (Branimira, Tomislava itd.). Svetopuk je u Ljetopisu ušao na osnovi vrela o slavenskim apostolima i on ne odražava čak ni namjeru njegova sastavljača da bi ga identificirao s nekom inače poznatom hrvatskom ličnošću, a, dakako, još manje s Manojlom Komnenom. Smatramo da je čitava priča, uključujući i Svetopukovo

³³ Podrobnosti u MARGETIĆ (bilj. 1), 9–14.

³⁴ CD I, Zagreb, 1967., 107, br. 1067 i 114, br. 82, 1069 god.

³⁵ CD II, 1904., 138, br. 108, 1075. god. Na te je isprave upozorio još 1909. god. Jelić (bilj. 5) i iz njih pogrešno zaključio da je »Duvanjski sabor« održan 1057. god.

organiziranje »hrvatsko-albansko-srpsko-bosanske konfederacije«, nastala kombiniranjem podataka iz raznih vrela, od kojih će sigurno mnoga ostati zauvijek nepoznata. Pri tom mislimo na papina legata Honorija i mnoge elemente unutrašnje organizacije države, osobito opis vlasti i obveza kralja, banova, knezova i satnika.³⁶

III. Rezultati

U radu se dokazuje:

1. Vijest o *Liber Sclavorum, qui dicitur Methodius*, spomenuta u devetoj glavi Ljetopisa Popa Dukljanina preuzeta je – kao što to, uostalom, misle mnogi autori – iz *Žitja* Metoda, u kojem se navodi da je Metod preveo »nomokanon, tj. zakonu pravilo«. Autor ne prihvaća Steindorffovu tezu iz 1987. da bi do te vijesti došlo na osnovi pretpostavljenog predloška, blizog tzv. Moravskoj legendi (*Tempore Michaelis*). Ali podatak o *Liber Methodius* u Ljetopisu ne može biti dokaz da je u našim krajevima doista postojao slavenski prijevod nomokanona.
2. Podaci iz devete glave Ljetopisa preuzeti su iz *Žitja* slavenskih apostola, iz grčki pisane *Vita Clementis Bulgarici* i iz tzv. Italske legende (*Translatio Clementis*). Autor ne prihvaća Steindorffovu tezu da bi se Ljetopis temeljio i s k l j u č i v o na tzv. zapadnim vrelima, uz ostalo i na tzv. *Christianus*.
3. Ljetopis je sastavljan u želji da se dokaže prastaro pravo Bara na nadbiskupiju, i to uzimajući u obzir političku situaciju u vrijeme od 1165. do 1180. kada su »Duklja, Dalmacija, Hrvatska, Arbanija i Split« (kao što to navodi važan podatak iz bizantskog vrela o bizantskom upravitelju Dalmacije Konstantinu Duki) bili u sklopu istoga bizantskog dukata.
4. Vijesti o papi Stjepanu i carskim legatima Lavu i Ivanu podsjećaju na vijesti iz druge polovice 11. stoljeća, kada je hrvatski kralj Petar Krešimir IV. držao svoje čete u Duklji i kada se u vrelima pojavljuju ličnosti s imenima Lava i Ivana s visokim bizantskim počasnim titulama. Riječ je isključivo o mogućim kombinacijama različitih vrela sastavljača Ljetopisa.

³⁶ U ovome smo se radu najviše zadržali na argumentaciju Steindorffovih teza. U svojem radu iz 1987. (bilj. 12) Steindorff je savjesno proučio vrela i odgovarajuću literaturu i predložio svoje obrazložene teze ne samo s obzirom na brojne dobro zapažene pojedinosti nego i na problematiku cjeline. Za svoje istraživanje i rezultate Steindorff je preskromno naveo da su oni *nicht mehr als ein Charakter von Überlegungen* (str. 168). Bogatstvo misli u tom radu zaslužilo je opširniju diskusiju. Mnogi naši najugledniji medievisti taj rad čak ni ne citiraju, a na njega nije pozornost obratio ni E. PERIČIĆ u svom radu *Sclavorum regnum Grgura Barskog – Ljetopis Popa Dukljanina*, Zagreb, 1991. Jedino je N. BUDAK u radu »Prilog valorizaciji humsko-duklijanskog kulturnog područja u prvim fazama njegova razvitka (do 12. st.)«, *Starohrvatska prosvjeta*, Ser. III., 16, Split, 1987., 129, pretiskanom u *Prva stoljeća Hrvatske*, Zagreb, 1995., 131, istaknuo da je »zahvaljujući Steindorffu latinska komponenta Dukljaninove literature dobila na važnosti«. Ovim našim radom želimo potaknuti diskusiju koju Steindorffov rad nedvojbeno zaslužuje. Diskusija se treba temeljiti na o b r a z l o ž e n o m prihvaćanju ili o b r a z l o ž e n o m neprihvaćanju Steindorffovih teza pa će samo tako Steindorffov prilog dobiti svoje pravo mjesto u razvoju naše historiografije.

*Summary**'LIBER METHODIIUS' AND THE NINTH CHAPTER SOURCE QUESTION IN THE LJETOPIS POPA DUKLJANINA (ANNALS OF A DOCLEAN PRIEST)*

In this article author investigates the notion Liber Sclavorum qui dicitur Methodius that is described in the ninth chapter of Ljetopis Popa Dukljanina. In the existing literature there are several different opinions considering this problem. According to Jelić (1909), under this notion, one has to understand a collection of old Croatian laws and regulations. On the other hand, Kostrenčić (1925) thought that this was Method's translation of Nomocanon by Johannes of Antiochia. Šišić (1928) believed that it was a gloss, which was added later and based on the information from the »Life of Method«. On the contrary, Mošin (1950) speculated that it might be a legislative or normative source, or even a literary text. Finally, Steindorff (1987) concluded that the composer of the Ljetopis probably invented this data from Liber Methodius. However, Steindorff maintained that this invention was probably based on a source that is now unknown to us, he also stated that this unknown document was of the Western origin, as well as the rest of the sources that were used by the composer of this chapter.

Author of this article is trying to prove that Steindorff's viewpoint is weak and that the composer of the ninth chapter used different sources of Old Slavonic, Greek and Latin provenance.

Furthermore, the author proves that the organisation of Svetopuk's state described in the Ljetopis resembles the situation between 1165 and 1180. In this period Croatia together with Split, Dalmatia, Doclea, and Arbania were parts of Byzantine ducatus and the author thinks that some of the names from the Ljetopis are reminding to the time of Petar Krešimir IV.